

ทฤษฎีการลุกฮือของชาวนากับการวิเคราะห์ การต่อสู้ของชาวนาอีสาน¹

Peasant Rebellion Theory and an Analysis of the Peasant Struggles in Isan

สมชัย ภัทรธนานันท์²

บทคัดย่อ

งานเขียนทางวิชาการเกี่ยวกับการลุกฮือของชาวนาที่มีอยู่แม้ว่ามีคุณภาพการอย่างสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจสาเหตุของการจับอาวุธขึ้นสู้ของชาวนา แต่ทฤษฎีเหล่านี้มักจะเห็นว่าการลุกฮือของชาวนามีสาเหตุมาจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม การไถ่ตรองผลได้ผลเสียอย่างถั่วถั่ว ความขัดแย้งทางชนชั้น การขยายตัวหรือการขัดขวางเศรษฐกิจแบบตลาด หรือความอ่อนแอของรัฐ การวิเคราะห์เช่นนั้นมีข้อจำกัดในการอธิบาย ทำให้ไม่สามารถนำมาวิเคราะห์การลุกฮือของชาวนาอีสานที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทที่มีลักษณะเฉพาะได้ เพื่อทำความเข้าใจการลุกฮือของชาวนาอีสาน ผู้เขียนทำการวิเคราะห์การต่อสู้ดังกล่าวผ่านการพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอของการสร้างรัฐประชาชาติโดยใช้การต่อสู้ของชาวนานาบัว และ ครอง จันดวงค์ เป็นกรณีศึกษา ทั้งสองกรณีแสดงให้เห็นว่า สาเหตุ ประเด็น และรูปแบบของการต่อสู้ของชาวนา มีความแตกต่างกันเนื่องจากถูกผนวกเข้ากับรัฐไทยแตกต่างกันอย่างไรก็ดี การค้นพบนี้เป็นเพียงเครื่องเตือนใจว่าสาเหตุการลุกฮือของชาวนา

¹ เนื้อหาของบทความนี้มาจากงานวิจัยเรื่อง ‘การลุกขึ้นสู้ของชาวนาอีสานกับการสร้างรัฐประชาชาติในประเทศไทย’ ผู้เขียนขอขอบคุณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ให้งบประมาณสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้

² ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มีความหลากหลาย เราไม่สามารถมีทฤษฎีทั่วไปสำหรับใช้อธิบายการลูกฮือของ
ชาวนาโดยไม่คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละกรณีได้

คำสำคัญ: การลูกฮือของชาวนาอีसान, นาบัว, ครอง จันดาวงศ์, พรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

Abstract

Existing academic works on peasant rebellion make significant contribution to understanding the cause of peasant armed uprisings. However, they tend to narrowly focus on a single factor, such as the violation of moral economy, class conflict, the expansion or obstruction of market economy, state weakness, or rational decision-making. The explanatory power of these theories are limits; they could not apply to the rebellion of Isan peasants that emerged under a unique context. This article tries to understand the struggle of Isan peasants through the unevenness of national state building by using the struggle of Nabau and Krong Chandawong as case studies. The two cases help us to see the complexity of causes, issues and forms of peasant struggles because they were integrated with the Thai state differently. This finding reminds us that the causes of peasant rebellions are varied. We cannot have a general theory of peasant rebellion without taking into account the specificity of each case.

Keywords: the rebellion of Isan peasants, Nabau, Krong Chandawong, Communist Party of Thailand

บทนำ

การลูกฮือของชาวนามีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของดินแดนต่างๆของโลก การปฏิวัติสังคมนิยมครั้งสำคัญอันได้แก่ การปฏิวัติฝรั่งเศส (1789) การปฏิวัติรัสเซีย (1917) และ การปฏิวัติจีน (1911) ล้วนมีการลูกฮือของชาวนาเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้ในการโค่นล้มระบอบเก่า (old regime) ทำให้การปฏิวัติในประเทศเหล่านั้นประสบความสำเร็จ ถึงแม้ระบอบเก่าในประเทศเหล่านั้นจะเผชิญวิกฤติทางสังคมและการเมือง แต่วิกฤติดังกล่าวก็ไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดสถานการณ์ปฏิวัติได้ หากไม่มีการลุกขึ้นสู้ของชาวนา การปฏิวัติที่เกิดขึ้นก็จะไม่ดำเนินไปจนถึงที่สุดและอาจจบลงด้วยการปฏิรูปบางอย่างเท่านั้น (Skocpol, 1979: 112-113; 118) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พลังการต่อสู้ของชาวนาได้แสดงออกให้เป็นที่ประจักษ์เมื่อกองจรยุทธของชาวนาเวียดนามสามารถเอาชนะกองทัพอเมริกาซึ่งเป็นกองกำลังที่ทันสมัยที่สุดของโลกได้ (Wolf, 1999: iv) เนื่องจากความสำคัญของการต่อสู้ของชาวนาดังกล่าวทำให้มีการศึกษาเกี่ยวกับการลูกฮือของชาวนาอย่างกว้างขวาง ในช่วงสามทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 นักวิชาการตะวันตกได้ถกเถียงกันในประเทศนี้และการถกเถียงดังกล่าวได้นำไปสู่การปรับปรุงและทดสอบสมมุติฐานเดิม แต่ทว่าก็ไม่สามารถหาข้อยุติได้และทำให้เกิดความไม่ลงรอยทางทฤษฎีใหม่ๆขึ้นมาอีก (Kurtz, 2000: 93)

บทความนี้จะร่วมถกเถียงเกี่ยวกับการลูกฮือของชาวนาโดยใช้การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของชาวนาอีสานเป็นกรณีศึกษา การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของชาวนาในภาคอีสานเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญของประวัติศาสตร์การเมืองไทยในศตวรรษที่ 20 ในช่วงทศวรรษ 2500-2520 ชาวนาในเขตป่าเขาของ 18 จังหวัดจากทั้งหมด 19 จังหวัดของภาคอีสาน (ปัจจุบันขยายเป็น 20 จังหวัด) ได้เข้าร่วมการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ชาวนาอีสานเหล่านี้คิดเป็นครึ่งหนึ่งของกองกำลังติดอาวุธของ พคท. (de Beer, 1978: 148) การต่อสู้ดังกล่าวได้สร้างผลสะท้อนทางการเมืองอย่างกว้างขวางทั้งภายในและต่างประเทศ ทำให้อีสานซึ่งเป็นดินแดนที่ถูกทอดทิ้งกลายเป็นจุดศูนย์กลางของความสนใจ ไม่เพียงแต่ของรัฐบาลไทยแต่รวมถึงประเทศเพื่อนบ้านและมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาด้วย (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2548: 13) ด้วยความสำคัญดังกล่าว การวิเคราะห์การต่อสู้ของชาวนาอีสานจะมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้าใจในการต่อสู้ของชาวนาโดยรวม เพื่อการนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์

การต่อสู้ด้วยอาวุธของชาวนาที่สำคัญอย่างยิ่งสองกรณี ได้แก่ กรณีนาบัว จังหวัดนครพนม ที่เป็นจุดเริ่มต้นการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของชาวนาอีสาน และกรณีครอง จันทาวงศ์ จังหวัดสกลนคร ที่นำไปสู่การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธที่ตงพระเจ้าซึ่งเป็นฐานปฏิบัติการสำคัญในระยะเริ่มแรกของ พคท. ทั้งสองกรณีเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน แต่ว่ามีสาเหตุ ประเด็น และรูปแบบการต่อสู้ที่แตกต่างกัน เราจะอธิบายความแตกต่างนี้อย่างไร? เพื่อตอบคำถามดังกล่าวบทความเริ่มจากการพิจารณาถึงข้อจำกัดของทฤษฎีการลุกฮือของชาวนาที่มีอยู่ในการวิเคราะห์การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของชาวนาอีสานและเสนอแนวทางการศึกษาการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธดังกล่าว หลังจากนั้นผู้เขียนจะทำการวิเคราะห์การพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอของรัฐประชาชาติไทยในอีสาน ตามด้วยการวิเคราะห์กรณีศึกษา

ข้อถกเถียงว่าด้วยทฤษฎีการลุกฮือของชาวนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

งานเขียนของ James C. Scott เรื่อง *The Moral Economy of the Peasantry: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia* (1976) เป็นงานเขียนเกี่ยวกับการลุกฮือขึ้นสู้ของชาวนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดชิ้นหนึ่งในทัศนะของ Benedict Anderson งานเขียนชิ้นนี้ของ Scott เป็นงานที่โดดเด่น เป็นหลักหมายบอกระยะทางในการศึกษาเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Anderson, 1977: 172) Scott หาคำอธิบายการลุกฮือขึ้นสู้ของชาวนาโดยการวิเคราะห์ว่าอะไรที่ทำให้ชาวนาโกรธแค้น (Scott, 1976: 4) โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (moral economy) มาวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดการลุกฮือขึ้นสู้ของชาวนาผ่านความสัมพันธ์ของชาวนากับเจ้าที่ดิน/รัฐ เขาเห็นว่าสังคมเกษตรในยุคก่อนทุนนิยม (precapitalist agrarian order) ไม่ใช่สังคมที่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ชาวนาต้องจ่ายค่าเช่าแก่เจ้าที่ดินหรือเสียภาษีให้แก่รัฐ ขณะที่เจ้าที่ดิน/รัฐก็ให้ความช่วยเหลือบางอย่างที่เป็นหลักประกันความอยู่รอดแก่ชาวนา การแลกเปลี่ยนทางสังคมเช่นนี้ ได้กลายเป็นหลักการทางศีลธรรมและสิทธิเพื่อความอยู่รอดที่ชาวนายึดถือเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินความชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรมในสังคม การละเมิดหลักการและสิทธิดังกล่าว อันเกิดจากการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมและรัฐสมัยใหม่ภายใต้ระบอบอาณานิคมเข้าไปในชนบทได้ทำลายแบบแผนของความอยู่รอดของสังคมเกษตร

ยุคก่อนทุนนิยมนำมาซึ่งความไม่พอใจและทำให้เกิดการลุกฮือของชาวนา (Scott, 1976: 4-7)

การวิเคราะห์ของ Scott ถูกวิจารณ์อย่างเผ็ดร้อนโดย Samuel Popkin ซึ่งเห็นว่าการลุกฮือของชาวนาไม่ได้มาจากการละเมิดหลักการของเศรษฐกิจเชิงจริยธรรม แต่มาจากการคำนวณผลได้ผลเสียของการกระทำดังกล่าวที่มีต่อพวกเขา Popkin เห็นว่าชาวนาจะไม่เข้าร่วมการลุกฮือ เว้นเสียแต่การกระทำดังกล่าวจะได้ประโยชน์มากกว่าสิ่งที่ต้องเสียไป (Popkin, 1979: 24-25) ด้วยเหตุนี้ หากต้องการให้ชาวนาเข้าร่วมการลุกฮือจำเป็นต้องสร้างสิ่งจูงใจแบบเฉพาะเจาะจง (selective incentives) ต่อพวกเขา (Popkin, 1979: 253)

Jeffrey Paige เห็นด้วยกับ Popkin ในประเด็นที่ว่า การวิเคราะห์ของ Scott ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง แต่ไม่เห็นด้วยกับข้อสรุปของ Popkin ในทัศนะของ Paige ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการลุกฮือของชาวนาคือโครงสร้างทางชนชั้นไม่ใช่สิ่งจูงใจแบบเฉพาะเจาะจง ที่ Popkin กล่าวอ้าง (Paige, 1983: 705-706) Paige เห็นว่าการขูดรีดของเจ้าที่ดินทำให้ชาวนาเกิดจิตสำนึกทางชนชั้น (class consciousness) เมื่อมีพรรคปฏิวัติที่เข้มแข็งพอที่จะเป็นพลังทางการเมืองที่นำเชื่อถือได้ชาวนาก็จะให้การสนับสนุนแก่พรรคดังกล่าว (Little, 1989: 4-5)

จะเห็นได้ว่าทฤษฎีที่กล่าวมานี้ชี้ถึงสาเหตุที่ทำให้ชาวนาจับอาวุธขึ้นต่อต้านรัฐแตกต่างกัน ดูเหมือนว่านี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในการศึกษาการลุกฮือของชาวนาที่พบเห็นได้ทั่วไป กล่าวคือสาเหตุการลุกฮือของชาวนาจะไม่เหมือนกันในแต่ละกรณี เช่น การศึกษาของ Theda Skocpol เกี่ยวกับการลุกฮือของชาวนาในการปฏิวัติฝรั่งเศส รัสเซียและจีน พบว่าการลุกฮือของชาวนาจะเกิดขึ้นได้เมื่อรัฐที่เคยมีเอกภาพและรวมศูนย์อ่อนแอลง (Skocpol, 1979: 117) ส่วนงานของ Ralph Thaxton เห็นว่าการลุกฮือต่อต้านรัฐบาลของชาวนาในที่ราบตอนเหนือของจีน เกิดจากความไม่พอใจต่อมาตรการที่ขัดขวางการค้าเกลือตามกลไกของตลาดเสรี (Thaxton, 1990: 352-357, 364-367)

ความเห็นที่แตกต่างกันที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ได้นำเอาแง่มุมที่น่าสนใจอันหลากหลายมาสู่เวทีการถกเถียงทางวิชาการ นับเป็นคุณูปการที่สำคัญอันทรงคุณค่าต่อการศึกษาการลุกฮือของชาวนา ในขณะเดียวกันความแตกต่างของแนวคิดเหล่านี้ก็เป็นเครื่องเตือนใจว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดการลุกฮือของชาวนานั้นมีความหลากหลาย ยิ่งไปกว่านั้นปัจจัยเดียวกัน เช่น การขยายตัวของรัฐ/

ตลาด อาจขัดขวางหรือนำไปสู่การลุกฮือของชาวนาก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนชาวนานั้นๆ ซึ่งทำให้เกิดความหลากหลายของชาวนา ดังที่ Johnson et al. ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับชาวนาอย่างน่าสนใจว่าไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ‘ชาวนาทั่วไป’ (generic peasantry) ชาวนานั้นมีความแตกต่างหลากหลายตามสภาวะแวดล้อมของท้องถิ่นและอิทธิพลของประวัติศาสตร์ (2005: 946) เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นเรื่องยากที่จะสร้างทฤษฎีทั่วไปที่สามารถอธิบายการลุกขึ้นสู้ของชาวนาโดยไม่คำนึงถึงเวลาและสถานที่ได้ ความเห็นดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการศึกษาเกี่ยวกับการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของชาวนาอีสาน

แนวทางในการศึกษาการลุกฮือของชาวนาอีสาน

ในการศึกษาการลุกฮือของชาวนาอีสานผู้เขียนพบว่าถึงแม้ว่าทฤษฎีที่กล่าวถึงข้างบนนี้มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการศึกษาการลุกขึ้นสู้ของชาวนาในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา แต่ทฤษฎีเหล่านี้มีข้อจำกัดในการวิเคราะห์การลุกฮือของชาวนาอีสาน เพราะการลุกฮือดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้บริบทที่ไม่สามารถอธิบายได้โดยปัจจัยต่างๆที่ปรากฏในทฤษฎีการลุกฮือของชาวนาที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม ความขัดแย้งทางชนชั้น การขยายตัวหรือการขัดขวางเศรษฐกิจแบบตลาด ความอ่อนแอของรัฐ หรือการไตร่ตรองผลได้ผลเสียอย่างถี่ถ้วน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่ต้องสร้างแนวทางการศึกษาใหม่ขึ้นมาในที่นี้ผู้เขียนจะทดลองเสนอการวิเคราะห์การลุกฮือของชาวนาอีสานผ่านการพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอของการสร้างรัฐประชาชาติไทย แนวทางการศึกษานี้ได้รับแรงดลใจมาจากกฎการพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอ (the law of uneven development) ของ Leon Trotsky

ในทัศนะของ Trotsky ความไม่สม่ำเสมอ (unevenness) เป็นกฎทั่วไปที่สุดของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ กฎดังกล่าวปรากฏให้เห็นในการพัฒนาของทุนนิยมโลกที่มีประเทศที่พัฒนาก้าวหน้าไปก่อนดำรงเคียงคู่กับประเทศที่ล้าหลัง การพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอนี้ได้ก่อให้เกิดแรงกดดันต่อประเทศที่ล้าหลังให้รีบเร่งพัฒนา เมื่อเป็นเช่นนี้มันก็จะนำเราไปสู่กฎอีกกฎหนึ่งที่เรียกว่ากฎ

การพัฒนาเชิงซ้อน การพัฒนาเชิงซ้อนหมายถึงการพัฒนาที่ผสมผสานขั้นตอนต่างๆของการพัฒนารวมทั้งสิ่งเก่าและใหม่เข้าไว้ด้วยกัน การพัฒนาเช่นนี้เกิดขึ้นได้เพราะประเทศที่พัฒนาที่หลังสามารถนำเอาความก้าวหน้าทั้งปวงที่มีอยู่แล้วมาใช้ประโยชน์ได้ ทำให้สามารถพัฒนาแบบก้าวกระโดดไม่ต้องผ่านขั้นตอนต่างๆที่ประเทศที่พัฒนาแล้วได้ผ่านมา (Trotsky, 1979: 26-27) Davidson ได้ชี้ให้เห็นว่าในทัศนะของ Trotsky ความไม่สม่ำเสมอที่แสดงออกเป็นความก้าวหน้าและล่าช้าไม่ได้ดำรงอยู่แยกจากกัน หากแต่ผสมผสานซับซ้อนอยู่ในองค์ประกอบของสังคม ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในลักษณะที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในยุคประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ด้านหนึ่ง รัฐประเทศที่ล่าช้ารับเอาความรู้ทักษะ การจัดการกรก้าวหน้าจากภายนอกก็เพื่อรักษาสถานะดั้งเดิมของตนไว้ ในอีกด้านหนึ่ง ความก้าวหน้านั้นก็ทำให้เกิดพลังต่อต้านรัฐใหม่ๆขึ้นมา (Davidson, 2006: 22)

ถึงแม้ว่ากฎการพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอของ Trotsky จะเป็นแนวคิดที่สร้างขึ้นเพื่อวิเคราะห์การพัฒนาของทุนนิยมโลก แต่ในเวลาต่อมาก็ได้มีความพยายามที่จะประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวให้กว้างขวางยิ่งขึ้น Novack ได้ขยายการวิเคราะห์ของ Trotsky ให้ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆของสังคมมนุษย์ เขาเห็นว่า กฎการพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอไม่ได้เป็นแค่กฎการพัฒนาทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่เป็น ‘หนึ่งในกฎพื้นฐานของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ’ (van der Linden, 2007: 149-150) การวิเคราะห์เช่นนี้ทำให้กฎการพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอของ Trotsky นอกจากใช้ศึกษาพัฒนาการของทุนนิยมโลกแล้ว ยังสามารถใช้ทำความเข้าใจปรากฏการณ์อื่นของสังคมได้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งวิเคราะห์ความไม่สม่ำเสมอของการสร้างรัฐประชาชาติและการลุกฮือของชาวนา

ในฐานะที่เป็นกฎการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง เมื่อนำมาประยุกต์ใช้วิเคราะห์การสร้างรัฐประชาชาติไทย กฎการพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอทำให้เราพิจารณาการสร้างรัฐประชาชาติไทยว่าไม่ได้เสร็จสมบูรณ์เมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงปฏิรูปการปกครองเพื่อรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางในปี พ.ศ. 2435 หากแต่มองการสร้างรัฐประชาชาติดังกล่าวในฐานะที่เป็นกระบวนการที่ความพยายามในการผนวกเอาหัวเมืองต่างๆซึ่งส่วนใหญ่ไม่ใช่ดินแดนของคนไทยเข้ามาไว้ภายใต้การปกครองของกรุงเทพไม่ได้สำเร็จเสร็จสิ้นในเวลาเดียวกัน ระดับความสำเร็จของการปฏิรูปแตกต่างกันไปจากพื้นที่สู่พื้นที่ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง

อาทิเช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ เป็นต้น กล่าวโดยทั่วไปเมืองซึ่งเป็นที่ตั้งของกลไกการปกครองของรัฐจะถูกผนวกเข้ากับกรุงเทพก่อนชนบท ส่วนการผนวกชนบทเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐประเทศไทยก็มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งมีชนบทบางแห่งที่แม้ว่ากระบวนการสร้างรัฐประชาชาติจะได้ดำเนินมาหลายปีแล้วก็ยังมีสถานะแทบไม่ต่างจากเดิมมากนัก การดำรงอยู่เคียงคู่กันของพื้นที่สองประเภทที่กล่าวมานี้เป็นการแสดงออกของสิ่งที่เรียกว่าความเป็นเชิงซ้อนภายในรัฐประชาชาติไทย

การพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอและเป็นเชิงซ้อนของการสร้างรัฐประชาชาติทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวนามีความซับซ้อน ในพื้นที่ที่ยังไม่ถูกผนวกเข้ากับรัฐประชาชาติไทยอย่างสมบูรณ์ พื้นที่เหล่านี้มีการติดต่อสัมพันธ์กับรัฐน้อยมาก ชาวนาในพื้นที่เหล่านี้แทบจะไม่รับรู้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วนอื่นของประเทศเลย การที่รัฐไทยเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพื้นที่เหล่านี้น้อยมากทำให้ชาวนายังคงรักษาสถิติทางชาติพันธุ์ดั้งเดิมไว้ค่อนข้างเหนียวแน่น ทำให้พวกเขามีความแปลกแยกกับอัตลักษณ์ของรัฐประชาชาติไทย และความแตกต่างทางอัตลักษณ์ได้นำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวนา

ส่วนในพื้นที่ที่ถูกผนวกเข้ากับรัฐไทยโดยพื้นฐาน การเป็นส่วนหนึ่งของรัฐประชาชาติทำให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างชนบทกับเมือง ทำให้ชาวนารับเอาความคิดใหม่ๆ จากเมืองที่สำคัญคือความคิดเรื่องเอกราชของชาติและประชาธิปไตย นอกจากนี้ ชาวนายังมีโอกาสและช่องทางใหม่ๆ ในการเรียกร้องผลประโยชน์ผ่านหน่วยงานราชการและรัฐสภาเมื่อประเทศประเทศปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย เป็นที่น่าสังเกตว่าการเรียกร้องของชาวนาในพื้นที่ประเภตินี้มักจะมุ่งตรงไปที่รัฐ ทั้งนี้เพราะรัฐประชาชาติได้รวมศูนย์อำนาจและงบประมาณไว้ในมือ จึงถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหา นักทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ชี้ให้เห็นว่าการเรียกร้องไปที่รัฐเป็นลักษณะสำคัญของการปฏิบัติการรวมหมู่ (collective action) ที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐสมัยใหม่ (McAdam, McCarthy and Zald, 1988: 699) การมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐเช่นนี้ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ศูนย์กลางอำนาจรัฐ เช่น การเปลี่ยนการปกครองจากประชาธิปไตยเป็นเผด็จการ หรือในทางตรงกันข้าม สามารถส่งผลกระทบอย่าง

สำคัญต่อการต่อสู้ของชาวนาในชนบทอันห่างไกลได้ การปิดกั้นช่องทางการเรียกร้องของชาวนานำไปสู่การเผชิญหน้าระหว่างรัฐกับชาวนา

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอและเป็นเชิงซ้อนของการสร้างรัฐประชาชาติทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวนาในพื้นที่ทั้งสองประเภทดังกล่าวมีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวนากับรัฐแตกต่างกันตามไปด้วย ที่กล่าวมานี้เป็นแนวทางการศึกษาการต่อสู้ด้วยอาวุธของชาวนาอีสาน ต่อไปเราจะหันไปพิจารณาว่าความไม่สม่ำเสมอในการสร้างรัฐประชาชาติในอีสานเกิดขึ้นได้อย่างไร

ความไม่สม่ำเสมอของการสร้างรัฐประชาชาติในอีสาน

เมื่อรัชกาลที่ 5 ได้ทำการปฏิรูปการปกครองเพื่อสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นในสยาม ในปีพ.ศ. 2435 การปฏิรูปดังกล่าวก็เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างรัฐประชาชาติด้วย (สมเกียรติ วันทะนะ, 2530: 74-76) อีสานหรือที่กรุงเทพฯ เรียกว่า ‘หัวเมืองลาว’ ได้ถูกผนวกเข้ากับรัฐไทย อย่างไรก็ตาม หลังการปฏิรูปดังกล่าวหลายทศวรรษ ในขณะที่เมืองในภูมิภาคได้ถูกผนวกเข้ากับรัฐไทยแล้ว ยังมีชนบทอีสานเป็นจำนวนมากไม่ถูกผนวกเข้ากับรัฐประชาชาติไทยอย่างสมบูรณ์ ถึงแม้ว่าจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ในปี พ.ศ. 2440 และข้อบังคับหัวเมืองในปี พ.ศ. 2442 เพื่อจัดระเบียบการปกครองหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ให้อยู่ภายใต้การปกครองแบบรวมศูนย์ของกรุงเทพฯ แต่ดูเหมือนว่ามีแต่ในระดับจังหวัดเท่านั้นที่สามารถดำเนินการบังคับใช้อย่างจริงจัง (เดช บุญนาค, 2548: 145) ส่วนการปกครองระดับล่างดำเนินไปอย่างล่าช้า กรมหลวงดำรงราชานุภาพให้เหตุผลว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะชาตคนที่มีความสามารถและขาดงบประมาณในการพัฒนาบุคลากร (เดช บุญนาค, 2548: 224-225) ในทัศนะของเดช บุญนาค ต้องรอถึงปี พ.ศ. 2458 การปกครองระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านจึงประสบความสำเร็จในระดับเดียวกันกับการปกครองระดับมณฑลและจังหวัด (เดช บุญนาค, 2548: 241) นี่คือการสำเร็จอันสำคัญในการสร้างรัฐประชาชาติไทยอย่างไม่ต้องสงสัย แต่ยังมีหลายท้องที่ในระดับตำบลและหมู่บ้าน ที่ยังไม่ถูกผนวกเข้ากับรัฐประชาชาติไทยอย่างสมบูรณ์ รัฐเข้าไปปกครองชาวบ้านน้อยมาก ที่เป็นเช่นนี้สาเหตุหนึ่งมาจากความทุรกันดารของการคมนาคมระหว่างเมืองกับชนบท ในกรณีของชนบทอีสานจนกระทั่งทศวรรษ 2500 จึงมีการสร้างถนนไปสู่ชนบท (Kamala, 1997: 223) แต่ก็ไม่ทั่วถึง เช่น

ในปี 2511 หมู่บ้านบางแห่งในจังหวัดมหาสารคามยังอยู่อย่างโดดเดี่ยว ชาวบ้านต้องเดินทางเข้าตัวอำเภอด้วยเท้าซึ่งต้องใช้เวลา 3-4 ชั่วโมง และผู้คนจะเดินทางออกนอกหมู่บ้านราวเดือนละครั้งเท่านั้น (Young, 1968: 874)

นอกจากนี้ ความล่าช้าในการสร้างรัฐประชาชาติในบางพื้นที่ของอีสานยังเกิดจากความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศสอีกด้วย กล่าวคือในช่วงทศวรรษ 2400 ฝรั่งเศสได้ขยายการล่าอาณานิคมเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เกิดความขัดแย้งกับไทยซึ่งยึดครองลาวอยู่ก่อนแล้ว ความขัดแย้งนำไปสู่สงครามระหว่างสองฝ่าย ไทยเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำต้องยอมลงนามในสนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 สนธิสัญญาดังกล่าวนอกจากจะทำให้ไทยเสียอำนาจอการครอบครองลาวให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว ยังต้องสูญเสียอำนาจอการควบคุมบางส่วนเหนือดินแดนในภาคเหนือและอีสานที่อยู่ภายในรัศมี 25 กิโลเมตรของฝั่งแม่น้ำโขง โดยบริเวณดังกล่าวถึงแม้ว่าจะเป็นของไทยแต่ถูกกำหนดให้เป็นเขตปลอดทหารและปลอดภาษี (สุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2552: 19-34) นอกจากนี้ สนธิสัญญายังกำหนดอีกว่าคนลาว เวียดนามและเขมร ในฐานะที่เป็นคนในอาณัติของฝรั่งเศสสามารถที่จะเดินทางไปมาในเขตปลอดทหาร 25 กิโลเมตรในดินแดนไทยได้ และคนในอาณัติของฝรั่งเศสสามารถทำงานหรืออยู่อาศัยในไทยได้โดยการจ่ายภาษีปล้นสะดมต่อคน ด้วยสิทธิพิเศษดังกล่าว รวมทั้งโครงการก่อสร้างที่มากขึ้นในอีสานตั้งแต่ทศวรรษ 2450 ทำให้คนจากอินโดจีน เช่น จากภาคกลางของเวียดนาม เป็นต้น เดินทางเข้ามายังภาคอีสานมากขึ้น (Goscha, 1999: 22)

การที่คนจากอินโดจีนสามารถเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเป็นกรณีพิเศษไม่ได้เกิดจากคนบังคับของฝรั่งเศสดังที่กล่าวมาแล้วเท่านั้น แต่ยังเกิดจากการดำเนินนโยบายแข่งขันกับฝรั่งเศสของฝ่ายไทยในเวลาต่อมาอีกด้วย ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ทางของไทยได้เปลี่ยนนโยบายต่อผู้อพยพจากอินโดจีนเพื่อกระตุ้นให้พวกเขาเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่าการอพยพดังกล่าวเป็นผลดีต่อไทยเพราะเป็นการเพิ่มประชากรบริเวณพรมแดนตรงข้ามกับอินโดจีนฝรั่งเศส (Goscha, 1999: 118-119) นอกจากการดำเนินนโยบายชักจูงผู้อพยพจากอินโดจีนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอีสานแล้ว เพื่อ

ต่อต้านการขยายอำนาจของฝรั่งเศสไทยยังได้ร่วมมืออย่างลับๆกับขบวนการต่อต้านลัทธิล่าอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีนด้วย (Goscha, 1999: 23)

เมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดครองอินโดจีนแทนฝรั่งเศสในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2488 ป.พิบูลสงคราม ได้ตัดสินใจเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ปรีดี พนมยงค์ได้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นต่อต้านญี่ปุ่น ในอีสานขบวนการเสรีไทยได้จัดตั้งค่ายฝึกอาวุธขึ้นทั้งหมด 21 แห่ง (ดรรารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2546: 320) ในการต่อต้านญี่ปุ่น เสรีไทยได้ประสานการเคลื่อนไหวกับขบวนการกู้ชาติในอินโดจีน เวียดนามในอีสานได้ช่วยสร้างฐานต่อต้านญี่ปุ่นอย่างลับๆที่นาแก จังหวัดนครพนม ตามการร้องขอของปรีดี ค่ายเสรีไทยที่นาแกมีเยาวชนเวียดนาม 20-30 คนทำหน้าที่ผลิตอาวุธ (Goscha, 1999: 126-128) นอกจากเวียดนามแล้วในค่ายเสรีไทยยังมีชาวลาวที่ต่อสู้เพื่อเอกราชมาร่วมฝึกอาวุธด้วย ขบวนการกู้เอกราชลาวได้ส่งพลพรรคมาฝึกเป็นรุ่นๆ ตั้งแต่ 10-25 คนจนถึง 100 คน (ปรีชา ธรรมวินทร, 2553: 91)

หลังจากญี่ปุ่นถอนตัวออกจากอินโดจีนแล้วฝรั่งเศสได้หวนกลับเข้ามาในอินโดจีนอีกครั้ง ในลาว ฝรั่งเศสได้เข้าโค่นล้มรัฐบาลลาวอิสระที่จัดตั้งขึ้นหลังความพ่ายแพ้ของญี่ปุ่น แล้วยึดครองเวียงจันทน์และหลวงพระบาง การปฏิบัติการของฝรั่งเศสทำให้ชาวเวียดนามที่อาศัยในลาวหนีข้ามมาฝั่งไทยราว 50,000 คน รวมทั้งมีคนลาวประมาณ 4,000 คนอพยพมาด้วย (Goscha, 1999: 155) ภายหลังสงคราม รัฐบาลปรีดี พนมยงค์ ยังคงให้ความช่วยเหลือแก่ขบวนการกู้ชาติในอินโดจีนต่อไป ผู้นำลาวอิสระที่หลบหนีการกวาดล้างของฝรั่งเศสได้จัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นที่กรุงเทพฯ ไทยได้กลายเป็นทั้งที่หลบภัยและศูนย์บัญชาการการต่อต้านฝรั่งเศสของลาวอิสระ (ศุขปรีดา พนมยงค์, 2553: 56-95) ลาวอิสระและเวียดนามได้ส่งคนมาฝึกอาวุธที่อีสานหลายรุ่น นอกจากนี้ ขบวนการดังกล่าวยังได้รับความช่วยเหลือด้านอาวุธและการเงินจากรัฐบาลไทยด้วย ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2490 ปรีดีและขบวนการกู้ชาติอินโดจีนได้ประกาศจัดตั้งสันนิบาตแห่งเอเชียอาคเนย์ โดยมีวัตถุประสงค์ต่อต้านการกลับคืนมาของลัทธิล่าอาณานิคม และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการต่อสู้เพื่อเอกราช สันนิบาตแห่งเอเชียอาคเนย์ได้เลือก เตียง ศิริขันธ์ เป็นประธาน ตรานวานเกียว เป็นรองประธาน ถวิล อุดล เป็นประชาสัมพันธ์ เจ้าสุพานวง เป็นเลขาธิการ เลอ ฮาย เป็นเหรัญญิก (ปรีชา ธรรมวินทร, 2553: 93-95; ดรรารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2546: 439)

การร่วมมือระหว่างปรีดีกับขบวนการกู้ชาติอินโดจีนในนามสันนิบาตแห่งเอเชียอาคเนย์สิ้นสุดลงเมื่อเกิดการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 (ปรีชาธรรมวินทร, 2553: 97) การรัฐประหารได้นำเอาจอมพล ป. กลับสู่อำนาจอีกครั้งหนึ่ง จอมพลป. ได้ดำเนินการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองอย่างรุนแรง ปรีดีต้องหลบหนีออกนอกประเทศ ผู้สนับสนุนปรีดีที่เป็นอดีตเสรีไทยหลายคนถูกจับและถูกเข่นฆ่า ถึงแม้จะมีการยุบสันนิบาตแห่งเอเชียอาคเนย์ จอมพล ป. ยังไม่ได้เปลี่ยนนโยบายอินโดจีนของไทย จากเอกสารการประชุมระดับสูงของเวียดมินห์ที่ฝรั่งเศสยึดได้ ทำให้เราทราบว่ารัฐบาลใหม่ของไทยอนุญาตให้เวียดมินห์ปฏิบัติการในไทยได้ต่อไป การตัดสินใจดังกล่าวน่าจะเกิดจากการที่จอมพล ป. ยังเห็นว่าฝรั่งเศสเป็นภัยคุกคามต่อความอยู่รอดของไทย อย่างไรก็ตาม นโยบายต่อขบวนการกู้ชาติอินโดจีนดังกล่าวก็เป็นนโยบายชั่วคราวเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ระหว่างประเทศทำให้ไทยปรับเปลี่ยนนโยบายตามไปด้วย ในเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2492 พรรคคอมมิวนิสต์จีนซึ่งได้รับชัยชนะในสงครามกลางเมือง ได้เปลี่ยนการปกครองจีนเป็นระบอบสังคมนิยม ต่อมา ในเดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2493 จีนและสหภาพโซเวียต ได้รับรองรัฐบาลเวียดนามเหนือ การรับรองดังกล่าวเป็นการเริ่มสงครามเย็นในเอเชียอาคเนย์ สหรัฐฯ เห็นว่าจีนเป็นตัวเชื่อมการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์จากยุโรปตะวันออกมาสู่เวียดนามเหนือ จึงมุ่งมั่นที่จะหยุดยั้งการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียอาคเนย์ทุกวิถีทาง เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 สหรัฐฯ ได้เริ่มปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรมในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประเทศที่ไม่ได้ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ในเอเชีย จากปี พ.ศ. 2493 สหรัฐฯ ได้เพิ่มความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารแก่ประเทศไทย โดยไทยต้องเปลี่ยนนโยบายต่อขบวนการกู้ชาติอินโดจีนเป็นการแลกเปลี่ยน ซึ่งในทางรูปธรรมก็คือไทยต้องร่วมมือกับฝรั่งเศสในอินโดจีน ตัดความสัมพันธ์กับเวียดนามเหนือ และเข้าร่วมกลุ่มต่อต้านคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของสหรัฐฯ (Goscha, 1999: 314-315)

ในปี พ.ศ. 2492 รัฐบาลไทยได้แจ้งกับรัฐบาลลาวพลัดถิ่นที่กรุงเทพฯ ให้ย้ายออกจากประเทศไทย (ภูมิ วงวิจิตร, 2546: 95) อีกหนึ่งปีให้หลัง จอมพล ป. นายกรัฐมนตรีได้ตัดสินใจเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ และถอนการสนับสนุนขบวนการเวียดมินห์ พร้อมทั้งหันไปสนับสนุนรัฐบาลเบาไคซึ่งเป็นศัตรูของ

ขบวนการเวียดนามที่สหราชอาณาจักรหนุนหลังแทน การตัดสินใจดังกล่าวของจอมพล ป. เป็นไปเพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือจากสหราชอาณาจักรซึ่งจะมีส่วนสำคัญต่อการรักษาอำนาจทางการเมืองของเขา (พงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวครพันธุ์, 2549: 9) เมื่อเวียดนามเหนือเอาชนะฝรั่งเศสที่เดียน เบียนฟู ในปี พ.ศ. 2497 (Goscha, 1999: 314) ไทยได้กระชับความสัมพันธ์กับสหราชอาณาจักรขึ้นอีกขั้นหนึ่งโดยตัดสินใจเข้าร่วมองค์การสนธิสัญญาป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปปอ) (Southeast Asia Treaty Organization - SEATO) ที่สหราชอาณาจักรจัดตั้งขึ้น (พงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวครพันธุ์, 2549: 10) อย่างไรก็ตาม การที่รัฐบาลไทยตัดความสัมพันธ์กับขบวนการกู่ชาติในอินโดจีนก็ไม่ได้ทำให้ความผูกพันอันยาวนานของประชาชนทั้งสองฝั่งสิ้นสุดลง แม้จะมีความยากลำบากในการติดต่อสัมพันธ์มากขึ้น แต่ความผูกพันดังกล่าวยังคงอยู่ดังที่เราจะแสดงให้เห็นต่อไปโดยผ่านกรณีของบ้านนาบัวซึ่งเป็นชุมชนชาวนาที่ยังไม่ถูกผนวกเข้ากับรัฐประเทศไทยอย่างสมบูรณ์

ความไม่สม่ำเสมอในการสร้างรัฐชาติและอัตลักษณ์เชิงซ้อนของชาวนาบัว

บ้านนาบัว ตั้งอยู่ในอำเภอรณนคร (ในอดีตขึ้นอยู่กับอำเภอรณนคร) จังหวัดนครพนม ราษฎรเป็นเมืองชายแดนตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ส่วนรณนครและนาบัวอยู่ห่างจากแม่น้ำโขง 5 และ 17 กิโลเมตรตามลำดับ จึงอยู่ในเขตปลอดทหารตามสนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศส ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีชาวผู้ไทถูกกวาดต้อนมาตั้งหลักแหล่งในหลายพื้นที่ของภาคอีสานรวมทั้งที่อำเภอรณนครด้วย ชาวผู้ไทเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้เข้าไปบุกเบิกที่ทำกินใหม่บริเวณลำนํ้าบัวในปี พ.ศ. 2434 (ก่อนการปฏิรูปของรัชกาลที่ 5 หนึ่งปี) ต่อมา ในปี พ.ศ. 2445 ได้รับการจัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการเรียกว่าบ้านนาบัว (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552)

เนื่องจากลุ่มน้ำบัวมีที่ดินอย่างเหลือเฟือเพื่อให้ชาวนาบัวมีที่ดินเป็นของตนเอง แต่ชาวนาบัวก็มีข้อจำกัดในการครอบครองที่ดินเพราะปัจจัยในการผลิตที่ล้าหลัง ทำให้ไม่สามารถบุกเบิกที่ทำกินได้เพียงพอ เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาวนาบัวจึงแทบจะไม่มี ความแตกต่างทางชนชั้น กล่าวคือ พวกเขาต่างก็เป็นเกษตรกรรายย่อยแทบทั้งสิ้น ไม่ปรากฏมีผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่หรือชาวนาไร้ที่ดินในหมู่บ้าน (บันทึกสนาม, 19 ธันวาคม 2549) ชาวบ้านเกือบทั้งหมดทำการผลิตแบบพออยู่พินัยเพื่อการผลิตข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือน การผลิตเพื่อขายแทบจะไม่มีเลย ในทศวรรษ 2480 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จึง

เริ่มมีการค้าขายระหว่างคนนาบวกับคนภายนอกมากขึ้น พ่อค้ามีทั้งที่เป็นชาวเวียดนาม (ไสว แสนมิตร, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2552) และคนท้องถิ่นที่ชาวบ้านเรียกว่า ‘นายฮ้อย’ เข้ามาซื้อข้าว วัว ควาย เพื่อนำไปขายยังภาคกลาง จึงจะมีการค้าขายบ้าง เป้าหมายของการผลิตยังคงเพื่อการยังชีพอยู่ดี (ธันวา ใจเที่ยง, 2546: 97-98)

นอกจากมีเศรษฐกิจแบบพอยังชีพแล้ว ชาวนาบวยังมีชีวิตที่โดดเดี่ยว นอกจากพ่อค้าแล้ว คนทั่วไปก็แทบจะไม่ได้ติดต่อสัมพันธ์กับเมืองเท่าใดนัก ในสมัยนั้นการเดินทางระหว่างนาบวกับเมืองที่ใกล้ที่สุดคือตัวอำเภอเรณูนครยังเป็นไปด้วยความยากลำบากเพราะยังไม่มีถนนเชื่อมติดต่อกัน จนกระทั่งหลังการปะทะกันระหว่างตำรวจกับกองกำลังอาวุธของ พคท. บริเวณบ้านนาบวในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2508 (รายละเอียดจะกล่าวถึงต่อไป) ทางทางจึงดำเนินการสร้างถนนเข้าไปยังหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2510 (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552) จนกระทั่งปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นปีที่ทางการเข้ากวาดล้างจับกุมชาวนาบวอย่างขนานใหญ่ (รายละเอียดจะกล่าวถึงต่อไป) ชาวนาบวมีอิสระจากอำนาจรัฐไทยสูงมาก นอกจากการตั้งคนท้องถิ่นให้เป็นผู้ใหญ่บ้านเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐแล้ว ทางทางไทยไม่ได้ส่งเจ้าหน้าที่ประเภทอื่นๆเข้าไปปกครองนาบวโดยตรงเลย สำหรับผู้ใหญ่บ้านชาวบ้านถือว่าเขาเป็นเพื่อนบ้านมากกว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านนอกจากจ้างชาวจากทางอำเภอแล้วที่สำคัญคือการพาชาวบ้านไปเสียภาษีที่อำเภอ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะเข้าไปในหมู่บ้านเป็นเวลาสั้นๆเป็นครั้งคราว โดยทั่วไปในรอบหนึ่งปีพวกเขาจะเข้าไปในหมู่บ้านประมาณ 4 ครั้งหรือน้อยกว่านั้น (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2552)

สิ่งบ่งบอกถึงระดับของความเป็นอิสระจากอำนาจรัฐไทยของนาบวยังแสดงออกในด้านอื่นๆอีก เช่น การเกณฑ์ทหารซึ่งเป็นการแสดงออกของการมีอำนาจเหนือประชาชนของการปกครองแบบรัฐประชาธิปไตยเกิดขึ้นที่นาบวล่าช้ามาก กล่าวคือ จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีการเกณฑ์ทหารที่นาบว แต่การเกณฑ์ดังกล่าวดำเนินอยู่เพียง 4 ปี (2483-2486) หลังจากนั้นก็ไม่ได้มีการเกณฑ์ทหารที่นาบวอีกหลายปี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2507-2508 จึงมีการเกณฑ์ทหารอีกครั้ง สำหรับการทำบัตรประจำตัวประชาชนซึ่งเป็นเครื่องมือในการ

ควบคุมประชาชนอีกอย่างหนึ่งของรัฐก็ล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2503 จึงมีการทำบัตรประจำตัว (ไสว แสนมิตร, หนูลา จิตมัตย์, หนูทอง นามวุฒิ, ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552)

การที่นาบัวแทบจะไม่มีความสัมพันธ์กับรัฐไทยเลยในช่วงระยะเวลาร่วม 45 ปีหลังจากการสร้างรัฐประชาชาติของรัชกาลที่ 5 ทำให้พวกเขาไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับรัฐไทยน้อยมาก พวกเขา 'ไม่รู้' ว่าชาติและประเทศคืออะไร 'ไม่รู้' ว่ามีพรมแดนแบ่งแยกไทย-ลาว แต่รู้ว่าพวกเขาอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของคนไทย ผู้อาวุโสของหมู่บ้านเล่าว่าภายหลังการตั้งโรงเรียนของหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2480 จึงได้เรียนรู้ในเรื่องเหล่านี้ (บันทึกสนาม, 19 ธันวาคม 2549) สิ่งที่แสดงถึงความรู้เกี่ยวกับรัฐไทยที่มีอยู่อย่างจำกัดของชาวนาบัวอีกอย่างหนึ่งคือพวกเขาไม่รู้จักษัตริย์ของไทยเป็น 'คนหรืออะไรก็ไม่รู้' เมื่อได้ข่าวว่าพระองค์จะเสด็จเยือนพระธาตุพนมในปี พ.ศ. 2498 พวกเขาก็สงสัยว่าพระองค์จะ 'เหาะมาหรืออย่างไร' (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552) ความเข้าใจเกี่ยวกับษัตริย์ของชาวนาบัวที่กล่าวมานี้สอดคล้องกับการสำรวจของสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2497 ที่พบว่าคนชนบทอีสานร้อยละ 61 ไม่รู้ความหมายของสถาบันกษัตริย์ (ณัฐพล ใจจริง, 2556: 329)

ก่อนที่การศึกษาในโรงเรียนจะขยายตัวไปถึง ชาวนาบัวไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้ พวกเขาใช้ภาษาผู้ไทเป็นภาษาพูดและใช้ภาษาลาวเป็นภาษาเขียน ชาวนาบัวเรียนภาษาลาวผ่านหนังสือธรรมที่พระเป็นผู้สอน ด้วยข้อจำกัดทางภาษาเมื่อทางการไทยต้องการสื่อสารกับชาวนาบัวก็ต้องใช้ภาษาลาวรวมทั้งหนังสือราชการที่แจกจ่ายให้ผู้ใหญ่บ้านก็เขียนด้วยภาษาลาวเช่นกัน (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2552) จนกระทั่งปี พ.ศ. 2497 ทางกรจึงสั่งเก็บเอกสารที่เป็นภาษาลาวและใช้เอกสารที่เป็นภาษาไทยแทน (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552)

อย่างไรก็ดี การเรียนรู้ที่โรงเรียนเป็นไปอย่างกระต่อนกระแต่นมาก การเรียนรู้ที่สำคัญซึ่งมีอิทธิพลทางความคิดต่อเยาวชนนาบัวมากที่สุดจึงยังเป็นการเรียนรู้ผ่านครอบครัวและชุมชน (บันทึกสนาม, 19 ธันวาคม 2549) การเรียนรู้ผ่านครอบครัวและชุมชนทำให้คนนาบัวรุ่นหลังรับรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของพวกเขาผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่าจากคนรุ่นก่อน ประวัติศาสตร์แบบนี้แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากประวัติศาสตร์ของทางการที่สอนให้เชื่อว่าคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยล้วนแต่มีสายเลือดไทย ในทางตรงกันข้ามประวัติศาสตร์ที่ถ่ายทอดโดยผู้อาวุโสใน

หมู่บ้านเป็นการบอกเล่าความเป็นมาของชวานาบัวที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับคนไทยและชาติไทยแต่อย่างใด สิ่งที่ยาวชนนาบัวรับรู้คือบรรพบุรุษของพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของคนผู้ไทที่อพยพจากลาวมาอาศัยอยู่ทางด้านฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ผู้อาวุโสชวานาบัวยังบอกอีกว่าดินแดนใหม่ที่ชาวผู้ไทยย้ายมาอยู่อาศัยนี้มีใช้ดินแดนของผู้อื่นหากแต่เป็นดินแดนของลาวเช่นกัน (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2552) การเรียนรู้ผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่าดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นลาวของคนนาบัว

นอกจากนี้ความเป็นลาวของคนนาบ้วยังสืบทอดผ่านการติดต่อสัมพันธ์กับญาติพี่น้องในลาว ชวานาบัวก็เช่นเดียวกับชาวอีสานในหมู่บ้านอื่นๆบริเวณลุ่มน้ำโขงที่ยังคงเดินทางไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องและคนรู้จักมักคุ้นในถิ่นกำเนิดเดิมของบรรพบุรุษที่อพยพจากมาในลาว ดังที่ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าถึงแม้ว่าแม่น้ำโขงจะเป็นเส้นพรมแดนไทยลาวมาตั้งแต่การปฏิรูปของรัชกาลที่ 5 แต่ด้วยเหตุผลทางการเมืองในทางปฏิบัติทางการไทยไม่ได้เข้มงวดเรื่องการข้ามพรมแดนทำให้คนนาบัวรักษาความใกล้ชิดกับญาติพี่น้องในฝั่งลาวได้อย่างต่อเนื่อง คนนาบัวไม่เพียงแต่ ‘ข้ามโขง’ ไปเยี่ยม ‘บ้านเกิด’ เท่านั้น แต่หลายคนยังไปบวชหรือทำงานในลาวด้วย (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2552)

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ได้หมายความว่า การปกครองและการศึกษาของรัฐไทยไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ในหมู่ชวานาบัวแต่อย่างใด แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปอย่างจำกัด ทำให้ชาวบ้านมีทั้งความเป็นไทยและความเป็นลาวในตัวคนเดียว ชม แสนมิตร เปรียบเทียบสถานะเช่นนี้ของคนนาบัวในช่วงทศวรรษ 2490-2500 ว่าเป็นเหมือน ‘เบ็ด’ คือด้านหนึ่งรู้ว่าตนเองเป็นพลเมืองไทย แต่ในขณะเดียวกันก็มีความรักผูกพันกับลาว (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552) เมื่อ Charles Keyes ศึกษาหมู่บ้านอีสานในทศวรรษที่ 2500 เขาก็พบปรากฏการณ์เช่นนี้ดำรงอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ตัวเมืองเช่นกัน (Keyes, 1966: 367) โดยอาศัยแนวคิดของ ทรีออตสกี ผู้เขียนเรียกปรากฏการณ์นี้ว่าความเป็นเชิงซ้อนทางอัตลักษณ์ กล่าวคือ มีทั้งความเป็นไทยและความเป็นลาวในเวลาเดียวกัน

ความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยกับนาบัว

อัตลักษณ์เชิงซ้อนที่เป็นผลมาจากความไม่สม่ำเสมอในการสร้างรัฐประชาชาติดังกล่าวนี้ ได้เป็นเงื่อนไขทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยกับชาวนาบัว แต่ความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายไม่ได้เกิดจากประเด็นปัญหาภายในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือ การเมือง ประเด็นความขัดแย้งนั้นกลับเกี่ยวข้องกับสงครามในประเทศลาวในช่วงทศวรรษ 2490-2500 ทำไมความขัดแย้งภายนอกประเทศจึงนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยกับชาวนาบัว? ที่เป็นเช่นนี้เพราะการที่ชาวนาบัวมีอัตลักษณ์ที่เป็นเชิงซ้อนทำให้พวกเขามีความผูกพันกับความเป็นลาว เมื่อเกิดสงครามอินโดจีนพวกเขาจึงให้การสนับสนุนขบวนการประเทศลาวในสงครามต่อต้านสหรัฐฯ ขณะที่ชาวนาบัวเห็นว่าการเข้าร่วมกับขบวนการประเทศลาวของพวกเขาเป็นการ ‘ช่วยเหลือพี่น้อง’ (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552) ทางกรไทยซึ่งเป็นพันธมิตรกับอเมริกากลับเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นกบฏทรยศชาติที่มีเป้าหมาย ‘เพื่อยึดเอาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยไปขึ้นกับฝ่ายลาวแดง’ (คมสรรถ มาตุคาม, 2521:280) จึงใช้กำลังเข้าปราบปรามจนกลายเป็นสงครามระหว่างรัฐกับชาวนาในประเทศไทย

ในปี พ.ศ. 2496 กองกำลังของขบวนการกู้ชาติในอินโดจีนประสบความสำเร็จในการปฏิบัติการทางการทหารครั้งใหญ่ ตั้งแต่เดือนมกราคม กองกำลังเวียดมินห์ได้เข้ายึดครองชายฝั่งทะเลส่วนใหญ่ของภาคกลางและภาคใต้ รวมทั้งสามารถครอบครองดินแดนถึงสองในสามของภาคเหนือเอาไว้ได้ นอกจากนี้ เวียดมินห์ยังรุกโจมตีกองกำลังฝรั่งเศสในลาวและสามารถเข้ายึดหลวงพระบางได้ ส่วนขบวนการประเทศลาวก็เข้ายึดเมืองท่าแขกที่อยู่ตรงข้ามกับนครพนมได้เช่นกัน (พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวรัตน์, 2549: 8) การรุกรบครั้งใหญ่ทำให้ขบวนการประเทศลาวข้ามแม่น้ำโขงมาหาคนในอีสานไปช่วยรบในลาว ในระหว่างปี พ.ศ. 2496-2499 บริเวณบ้านนาบัวขบวนการประเทศลาวได้ส่งนายทหารของขบวนการประเทศลาวซึ่งใช้นามแฝงว่า ภูมิ เข้ามาเคลื่อนไหวชักชวนให้ชาวบ้านไปช่วย ‘กู้ชาติลาว’ ภูมิไม่มีความลำบากในการเข้าหาชาวบ้านเท่าใดนักเพราะชาวนาบัวไม่ได้คิดว่าเขาเป็นคนต่างด้าว หากแต่คิดว่าเขาเป็น ‘พวกเดียวกัน’ กับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ที่นั่น ในระยะแรก ภูมิ ไม่ได้พูดถึงการกู้ชาติ เขาพูดถึงความทุกข์ยากลำบากของประชาชน ความไร้ศีลธรรมของผู้ปกครอง ความไม่เป็นธรรมในสังคม การขาดโอกาสในการศึกษาและ

การรักษาพยาบาล ซึ่งเป็นประเด็นที่สะท้อนถึงสภาพความเป็นจริงของชนบทในสมัยนั้น ภายหลังจากที่สนธิสนมกันแล้วภูมิจึงพูดถึงการกู้ชาติลาว ภูมิสามารถชักชวนเยาวชนนาบัวให้เดินทางไปศึกษาและรับรู้ชาติในลาวได้เป็นจำนวนมาก ถึงปี พ.ศ. 2504 งานการหาสมาชิกลาวกู้ชาติได้ขยายตัวไปกว้างพอสมควร นอกจากหมู่บ้านใกล้เคียงแล้วยังมีการเคลื่อนไหวไปถึงอำเภออื่นๆด้วย อาทิเช่น ปลาปาก และอากาศอานวย เป็นต้น (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2552) การเคลื่อนไหวอย่างเสรีของสมาชิกขบวนการประเทศลาวจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงอย่างภูมิ รวมทั้งการสมัครใจเข้าร่วมขบวนการประเทศลาวของเยาวชนนาบัวล้วนเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเป็นอิสระจากรัฐไทยในระดับสูงของนาบัวและหมู่บ้านใกล้เคียง และขณะเดียวกันก็เป็นหลักฐานแสดงถึงการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งของอัตลักษณ์ลาวในหมู่ชาวนาในละแวกนั้นด้วย

ในช่วงที่เยาวชนจากนาบัวทยอยเดินทางไปรวมรบกับขบวนการประเทศลาวนั้น ทิศนะของรัฐบาลไทยต่ออีสานมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ ก่อนหน้านี้ ถึงแม้ว่าจะมีส.ส.อีสานเคลื่อนไหววิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อภูมิภาค แต่รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ไม่ได้ถือว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นภัยถึงขั้นคุกคามต่อความอยู่รอดของไทยแต่อย่างใด แต่เมื่อสถานการณ์ในอินโดจีนเปลี่ยนแปลงหลังเดียนเบียนฟูแตก ทิศนะต่อ ‘ปัญหาอีสาน’ ของรัฐบาลไทยก็ค่อยๆเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ในปี พ.ศ. 2496 เวียดนามประสบความสำเร็จในการปฏิบัติการทางการทหารในเวียดนามใต้และลาว ในการประชุมที่เจนีวาในปี พ.ศ. 2497 ขบวนการประเทศลาวได้เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลผสม หลังการประชุมเจนีวาเป็นต้นมาทางการไทยมีความวิตกกังวลว่า การขยายตัวของเวียดนามใต้และขบวนการประเทศลาวจะกลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ เมื่อจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2501 ผู้นำไทยได้เปลี่ยนท่าทีต่อ ‘ปัญหาอีสาน’ จากเดิมที่ว่าปัญหาดังกล่าวเป็นเสมือน ‘เสียงบันเล็กละเอียดๆ’ ที่ไม่สลักสำคัญ มาเป็นปัญหาที่มีศักยภาพที่จะพัฒนากลายเป็นพลังที่สามารถทำลายความมั่นคงของรัฐบาลและของประเทศได้ ผู้ปกครองไทยเกรงว่าภาวะพัฒนาทางเศรษฐกิจในภาคอีสานอาจกลายเป็นดินอันอุดมสมบูรณ์ที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของเมล็ดพันธุ์แห่งการต่อต้านได้ นอกจากนี้ ทางการไทยยังหวั่นเกรงว่าแนวคิดท้องถิ่นนิยมในอีสาน อาจพัฒนา

ไปสู่ขบวนการแบ่งแยกดินแดนที่พึ่งการสนับสนุนจากจีน เวียดนามเหนือและลาว ได้ ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขายังเชื่ออีกว่าผู้นำทางการเมืองของอีสานบางคนได้ร่วมวางแผนกับคอมมิวนิสต์เพื่อล้มล้างรัฐบาลที่กรุงเทพ (Keyes, 1967: 51)

ด้วยความหวาดระแวงดังกล่าว ในปี 2504 จอมพลสฤษดิ์ได้ดำเนินการกวาดล้างจับกุมผู้ที่เขากล่าวหาว่าเป็นผู้ที่ต้องการแยกเอาภาคอีสานไปรวมกับลาว (คมสรวรค์ มาตุคาม, 2521: 251) วันที่ 14 ธันวาคมกองกำลังของทางการได้เข้าจับกุมชาวบ้านที่นาบัว และหมู่บ้านใกล้เคียงรวมทั้งสิ้น 79 คน(คมสรวรค์ มาตุคาม, 2521: 277-286) การจับกุมครั้งนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติการกวาดล้างอย่างต่อเนื่องของรัฐบาลไทยต่อชาวนาบัวและหมู่บ้านข้างเคียง เพื่อควบคุมชาวบ้านอย่างใกล้ชิดทางการเมืองได้ตั้งค่ายกำลังผสมตำรวจ-อส. ที่หนองฮี ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากนาบัวเท่าใดนัก มีชาวบ้านเป็นจำนวนมากถูกจับไปสอบสวนและถูกทรมานที่ค่ายแห่งนี้ (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2552) การปราบปรามดังกล่าวของทางการเป็นการสร้างเงื่อนไขให้แกการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธในเวลาต่อมาเพราะมันทำให้ ‘ชาวบ้านเดือดร้อนจนต้องจับอาวุธขึ้นต่อสู้’ (หนูลา จิตมัตย์, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2552)

ความขัดแย้งระหว่างชาวนาบัวกับทางการไทยที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือหรือการต่อต้านขบวนการประเทศลาวที่กล่าวมานี้ ได้พัฒนาเป็นความขัดแย้งภายในประเทศเมื่อพคท.ตัดสินใจต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธโดยใช้ชนบทล้อมเมือง ในการประชุมสมัชชาครั้งที่ 4 เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2504 พคท.ได้มีมติให้ดำเนินการต่อสู้ด้วยอาวุธ (ธ.เพียรวิทยา, 2546: 187) ในขณะที่พรรคเตรียมการต่อสู้ด้วยอาวุธนั้นก็ได้ทราบว่ามีชาวนาอีสานไปร่วมรบกับขบวนการประเทศลาว จึงติดต่อขอคนเหล่านั้นกลับมาปฏิบัติงานที่บ้านเกิดของพวกเขาที่นาบัวเยาวชนที่ภูมิจึงไปช่วยขบวนการประเทศลาวได้เดินทางกลับมาปฏิบัติงานให้พคท.ที่บ้านเกิดอย่างลับๆ ในระยะแรกยังมีมวลชนในการจัดตั้งไม่มากนักอันเป็นผลมาจากการส่งคนไปลาวดังกล่าวมาข้างต้น หลังจากเคลื่อนไหวอยู่ประมาณสองปีงานการจัดตั้งมวลชนก็ขยายตัวไปอย่างน่าพอใจ เมื่อถึงปี พ.ศ. 2506 การเคลื่อนไหวถูกเพ่งเล็งจากทางการมากขึ้น (หนูทอง นามวุฒิ, สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2552) นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2507 ทางการได้เริ่มฆ่าผู้ที่ถูกจับในปี พ.ศ. 2504 หลังจากได้รับการปล่อยตัวกลับมาอยู่บ้าน (หนูลา จิตมัตย์, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2552)

ถึงแม้ทางการจะออกปราบปรามมากขึ้นในระยะนั้น พคท.ยังมียุบายให้ ‘หลักเลียงการปะทะเพื่อช่วงชิงสร้างพื้นฐานมวลชน’ (ธ.เพียรวิทยา, 2546: 188) การหลบหลีกของผู้ปฏิบัติงานของ พคท.ที่नावักระทำในลักษณะที่เรียกว่า ‘กึ่งป่ากึ่งบ้าน’ กล่าวคือในตอนกลางวันจะหลบซ่อนในป่าพอดกกลางคืนก็จะเข้ามาเคลื่อนไหวให้การศึกษามวลชนในหมู่บ้าน (หนูลา จิตมัตย์, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2552) แต่การปฏิบัติการที่เข้มข้นขึ้นของทางการทำให้การหลบหลีกเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ในที่สุดทางการก็ได้เบาะแสเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของผู้ปฏิบัติงานของ พคท.ที่नावั ตำรวจซึ่งแอบเดินทางอย่างลับๆในตอนกลางคืนเพื่อไม่ให้ความลับรั่วไหลได้เข้าปิดล้อมที่ตั้งของกองกำลัง พคท.ในตอนเช้าตรู่ ทำให้ฝ่าย พคท.เสียชีวิต 1 ราย ตำรวจก็ถูกยิงเสียชีวิต 1 ราย บาดเจ็บ 2 ราย (หนูทอง นามวุฒิ, สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2552) หลังการปะทะที่नावั ที่ประชุมกรรมการเมืองขยายวงของ พคท.ซึ่งจัดขึ้นในเดือนกันยายน พ.ศ. 2508 ได้ตัดสินใจเปิดฉากทำสงครามกับฝ่ายรัฐบาล และประกาศยกย่องให้การปะทะที่नावัเป็น ‘วันเสียปืนแตก’ อันเป็นวันเริ่มต้นทำ ‘สงครามประชาชน’ ของ พคท. (พ.เมืองชมพู, 2543: 112) นั่นคือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจอันเนื่องมาจากความแตกต่างเกี่ยวกับความขัดแย้งในลาว ได้พัฒนาไปเป็นสัญลักษณ์ของการลุกฮือของชาวนาในประเทศไทย

หลังการปะทะด้วยอาวุธทางการได้ดำเนินการปราบปรามประชาชนอย่างรุนแรง บีบคั้นจนพวกเขาไม่มีทางเลือกนอกจากเข้าร่วมการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของ พคท. ทางการได้ส่งกองกำลังมาตั้งค่ายที่नावัและหมู่บ้านใกล้เคียง (หนูทอง นามวุฒิ, สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2552) มีการควบคุมการเข้าออกหมู่บ้านอย่างเข้มงวด (บันทึกสนาม, 19 ธันวาคม 2549) กองกำลังเหล่านี้ได้ทำการปราบปรามประชาชนแบบเหวี่ยงแห (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2552) หลังถูกจับชาวบ้านถูกสอบสวนและทรมาน (ไสว แสนมิตร, สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2552) ผู้ที่ถูกจับไปแล้วเมื่อได้รับการปล่อยตัวออกมาแล้วก็ถูกตามฆ่า (ไสว แสนมิตร, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2552) นอกจากถูกจับและฆ่าแล้วชาวบ้านที่เป็นหญิงทั้งที่ยังโสดและมีครอบครัวแล้วก็ถูกข่มขืน เหตุการณ์เหล่านี้สร้างความสะเทือนใจ ความหวาดกลัวและความโกรธแค้นในหมู่ชาวบ้าน (บันทึกสนาม, 19 ธันวาคม 2549) การปราบปรามอย่างรุนแรงของ

ทางการเป็นการผลักดันให้ชาวบ้านเข้าร่วมกับ พคท. ‘คนออกป่าเพราะว่ามันมาจับไปสอบสวนเตะตี พวกมันเมาเหล้าด้วยซ้อมเราด้วย มันซ้อมพ่อแม่ของคนที่มีนสงสัย เราบอกไม่รู้มันก็ยิ่งเตะตี คนก็เลยหนีเข้าป่าไปทั้งครอบครัวเลยก็มี’ (แคน (นามแฝง), สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2552)

เรื่องราวของขบวนการที่กล่าวมาเป็นการแสดงออกถึงสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างชาวนากับรัฐอันเนื่องจากการมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากการสร้างรัฐประชาชาติในบริเวณดังกล่าวยังไม่บรรลุผล ต่อไปเราจะพิจารณาการต่อสู้ของชาวนาในพื้นที่ถูกผนวกเข้ากับรัฐประชาชาติไทยแล้ว โดยพื้นฐาน การต่อสู้ของพวกเขามีทั้งการต่อสู้เพื่อเอกราช และการต่อสู้ที่ใช้ระบอบรัฐสภาซึ่งเป็นช่องทางการเมืองแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในรัฐประชาชาติไทย ประสานเข้ากับการเคลื่อนไหวรูปแบบอื่นๆเพื่อมาบรรลุความต้องการของพวกเขา สาเหตุความขัดแย้งกับรัฐไทย ตลอดจนประเด็นและรูปแบบการต่อสู้จึงแตกต่างจากการต่อสู้ของชาวนาบัว

ความไม่สม่ำเสมอของการสร้างรัฐประชาชาติกับการต่อสู้ของครอง จันดาวงศ์ และชาวนาสว่างแดนดิน

การต่อสู้ของครอง จันดาวงศ์ และชาวนาอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร เกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ศูนย์กลางอำนาจของประเทศไทย การโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ได้เปิดช่องทางใหม่ในการแสดงออกของคนในภูมิภาคต่อปัญหาต่างๆของพวกเขาผ่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ภายใต้ระบอบรัฐสภา ส.ส.อีสานได้แสดงบทบาทอย่างโดดเด่นในสภา (ดาร์รตัน เมตตาริกานนท์, 2546: 222) พวกเขาเป็นปากเป็นเสียงให้กับคนยากคนจนในสังคมโดยการเรียกร้องลดอากรค่าขายเล็กเงินรัชชูปการ ลดอาญาบัตรค่าโค กระบือ การชลประทาน รวมทั้งการช่วยเหลือกรรมกร การเคลื่อนไหวในเรื่องเหล่านี้ดำเนินควบคู่ไปกับการต่อสู้เพื่อความอยู่ดีกินดีของคนอีสาน (ดาร์รตัน เมตตาริกานนท์ 2546: 248-252; 257-258) ด้วยเหตุที่พวกเขามีความเห็นอกเห็นใจชาวชนบทที่มีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้นทำให้พวกเขาต้องขัดแย้งกับรัฐบาลจอมพล ป.ที่ได้รับการสนับสนุนจากทหารที่ต้องการขยายและพัฒนากองทัพให้ทันสมัยอย่างขนานใหญ่ (Kobkua, 1995: 184) ในขณะที่เป็นปฏิปักษ์กับจอมพล ป. ส.ส. อีสานกลุ่มนี้สนับสนุนปรีดี

พนมยงค์เพราะว่าพวกเขาศรัทธาในนโยบายทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของปรีดี (Kobkua, 1995: 214)

พันธมิตรระหว่างนักการเมืองอีสานภายใต้การนำของเตียง ศิริขันธ์กับปรีดีส่งผลต่อการพัฒนาการและการเลือกข้างในความขัดแย้งทางการเมืองของชาวนาสว่างแดนดิน กล่าวคือ ชาวนาสว่างแดนดินเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองเริ่มขึ้นเมื่อ ครอง จันดาวงศ์ ครูผู้ซึ่งต่อมากลายเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำพาชาวนาสว่างแดนดินต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม ได้ช่วยเตียงซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของเขาหาเสียงในเขตอำเภอสว่างแดนดินและวานรนิวาสอย่างแข็งขันจนทำให้เตียงชนะการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2481 (วิฑิต จันดาวงศ์, 2552: 15) ต่อมาภายหลังเมื่อญี่ปุ่นรุกเข้าประเทศไทยในปี พ.ศ. 2484 จากการชักชวนจากเตียง ครองได้นำชาวนาสว่างแดนดินเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งสำคัญกับขบวนการเสรีไทยที่ปรีดีจัดตั้งขึ้น (วิฑิต จันดาวงศ์, 2552: 26) พื้นที่ที่ครองรับผิดชอบอยู่บริเวณดงพระเจ้า โดยมีหน้าที่ชักชวนชาวบ้าน หาทิ้งค่าย สร้างสนามบินลับฝึกอาวุธ ลำเลียงอาวุธและเวชภัณฑ์ ตลอดจนหาข่าว (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2546: 319; ปรีชา ธรรมวินทร, 2535: 53-55)

การร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองกับเตียงทำให้ครองต้องถูกจับกุมเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2491 เนื่องจากเขาช่วยเหลือเตียงซึ่งหลบหนีการจับกุมของรัฐบาลจอมพล ป.มาหลบซ่อนที่เทือกเขาภูพาน (วิฑิต จันดาวงศ์, 2546: 61; สมศักดิ์ ภูสุวรรณ์, 2546: 76) เขาถูกคุมขังอยู่ระยะหนึ่งจึงได้รับการประกันตัวและต้องต่อสู้คดีอยู่จนถึงปี พ.ศ. 2494 ศาลจึงยกฟ้อง (วิฑิต จันดาวงศ์, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2553) ในปี พ.ศ. 2493 ครองได้ลงสู่สนามเลือกตั้งเป็นครั้งแรกและได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาจังหวัดสกลนคร เขตอำเภอสว่างแดนดิน ขณะดำรงตำแหน่งครองปฏิบัติหน้าที่อย่างแข็งขันและตรงไปตรงมา เขาได้ใช้เวลาพบปะพูดคุยกับประชาชนเพื่อทำความเข้าใจถึงปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของพวกเขา แล้วผลักดันให้สภาจังหวัดหาทางแก้ไข ครองยังเป็นธุระให้กับประชาชนที่มาติดต่อกับสภาจังหวัด เมื่อไปขอคำปรึกษาครองจะช่วยชี้แจงแนะนำ อำนวยความสะดวกให้เป็นอย่างดี จนเป็นที่นิยมชมชอบของประชาชน (คมสรณ์ มาตุคาม, 2521: 25-26)

นอกจากการเคลื่อนไหวกองทัพการเมืองในท้องถิ่นแล้ว ครองยังนำชาวบ้านเคลื่อนไหวกองทัพเรือขึ้นตีภาพอีกด้วย ในปี พ.ศ. 2493 ได้เกิดการเคลื่อนไหวกัดค่านการสงฆ์ไทยไปรบในเกาหลี นอกจากเคลื่อนไหวกองทัพแล้วยังมีการเคลื่อนไหวกองทัพในสวนภูมิภาอีกด้วย การเคลื่อนไหวกองทัพในสวนภูมิภา ที่เด่นที่สุดคือการเคลื่อนไหวกองทัพที่สกลนครและศรีสะเกษ ที่สกลนครครองได้จัดการเคลื่อนไหวกองทัพขึ้น ระหว่างเดือนกันยายนกับเดือนตุลาคม พ.ศ. 2495 ครองเดินทางไปตามตำบลต่างๆเพื่อทำการกล่าวปราศรัยตามตลาดหรือริมถนน แจกจ่ายเอกสาร และรวบรวมรายชื่อผู้ต่อต้านสงคราม (Katsuyuki, 2002: 124-126) การเคลื่อนไหวกองทัพดังกล่าวทำให้ครองถูกจับกุมในข้อหากบฏที่เรียกกันทั่วไปว่า ‘กบฏสันติภาพ’ (วิวัฒน์ คติธรรมนิธ, 2539: 147)

หลังจากได้รับการปล่อยตัวเนื่องจากมีการนิรโทษกรรมในโอกาสฉลองกิ่งพุทธกาลในวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2500 ครองได้ตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยสมัครในนามพรรคเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นพรรคการเมืองแนวสังคมนิยม (สมศักดิ์ ภู่วรรณ, 2546: 85) การเลือกตั้งครั้งนั้นเป็นการเลือกตั้งแบบเขตเดียวทั้งจังหวัด ในการหาเสียง ครอง และผู้สมัครร่วมทีมได้แก่ ทองพันธ์ สุทธิมาศ สวัสดิ์ ตราชู พร้อมด้วยผู้ช่วยอีกสามคนได้เป็นจักรยานที่มีเครื่องขยายเสียงแบบใช้ถ่านไฟฉายติดท้ายตระเวนหาเสียงไปตามอำเภอต่างๆของสกลนครแบบคำไหนนอนนั้น ปัน มิ่งขวัญ ซึ่งช่วยครองหาเสียงกล่าวว่าที่พกกก็อาศัยค้ำคั้นกับชาวบ้าน ส่วนอาหารก็ได้จากชาวบ้านเช่นกัน อนึ่ง ครองได้ห้ามทีมงานของเขาตีฆ้องระหว่างหาเสียง (เสรีไทยภูพาน ครอง จันดาวงศ์, 2546: 114) ครองใช้เวลาส่วนใหญ่หาเสียงในอำเภออื่นๆที่คนรู้จักเขาน้อย ส่วนที่สว่างแดนดินมวลชนในพื้นที่เป็นผู้จัดการหาเสียงเองโดยพวกเขาจะจัดแบ่งความรับผิดชอบเป็นตำบลและเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเอง ในระหว่างการหาเสียงมีประชาชนที่ศรัทธาในตัวครองบริจาคเงินและสิ่งของให้ด้วย (วิฑิต จันดาวงศ์, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2549)

ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าครองได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมาชิกปรารถนา (แดงอ่อน จันดาวงศ์, 2546: 28) การดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของครองสิ้นสุดลงเมื่อจอมพลสฤษดิ์ทำการรัฐประหารในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2548: 178) เนื่องจากมีการประกาศกฎอัยการศึกครองจึงไม่สามารถเคลื่อนไหวกองทัพการเมืองได้ การเคลื่อนไหวกองทัพเขาจึงจำกัดอยู่เฉพาะการเคลื่อนไหวกองทัพทางสังคมและเศรษฐกิจ (วิฑิต จันดาวงศ์,

2546: 51) กิจกรรมสำคัญในช่วงนี้คือการชักชวนให้ชาวบ้านร่วมแรงงานที่เรียกว่าการลงแขกซึ่งเป็นประเพณีของคนอีสานที่สืบทอดกันมานานแล้ว ครองได้พัฒนาให้การลงแขกซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันเป็นครั้งคราวให้เป็นการทำกิจกรรมร่วมกันที่มีความต่อเนื่องและมีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนขึ้น นั่นคือ ทำให้มีลักษณะเป็นองค์กรนั่นเอง ครองยังทำให้การช่วยแรงงานกันมีความเป็นประชาธิปไตยอีกด้วย กล่าวคือมีการเรียกประชุมสมาชิกเพื่อสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละครอบครัว ตลอดจนออกความคิดเห็นหาทางแก้ไขร่วมกัน หลังจากทำงานเสร็จแล้วก็มีการประชุมสรุปบทเรียนเพื่อยกระดับการทำงานให้ดียิ่งขึ้น

จากการปฏิบัติปรากฏว่าการร่วมแรงงานตามแนวความคิดของครองได้ผลดีเป็นที่นิยมทำให้มีสมาชิกขยายตัวไปในหลายหมู่บ้าน (วิจิต จันดวงค์, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2549) ปัน มิ่งขวัญ ชาวบ้านโคกสีเล่าว่าเขาได้นำเอาความคิดของครองไปเผยแพร่และชักชวนเพื่อนบ้านมาร่วมงานได้สามคน หลังจากนั้นทั้งสามคนก็ช่วยกันขยายงานไปจนมีผู้เข้าร่วมถึง 90 คน การช่วยเหลือแรงงานกันได้ผลดี สำเร็จรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นการดำนา เกี่ยวข้าว ปลูกบ้าน ทำคลองส่งน้ำ ทำให้เป็นที่พอใจของสมาชิกทุกคน (สมศักดิ์ ภูสุวรรณ์, 2546: 89) การช่วยเหลือแรงงานที่กล่าวมานี้ต่อมาเป็นที่รู้จักกันดีในนามองค์กรสามัคคีธรรม

ในช่วงปี พ.ศ. 2502-2503 การเคลื่อนไหวมวลชนของครองก้าวหน้าไปอย่างน่าพอใจ การเคลื่อนไหวช่วงนี้เน้นที่การพัฒนาการจัดตั้งและยกระดับความคิดทางการเมืองให้สูงขึ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงานอันจะส่งผลให้มวลชนศรัทธาในการทำงานร่วมกันเป็นองค์กรยิ่งขึ้น เนื่องจากความสำเร็จในการดำเนินงานความเชื่อมั่นของมวลชนที่มีต่อครองได้เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งความน่าเชื่อถือของแกนนำคนอื่น ๆ ในหมู่มวลชนก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน เมื่องานขยายตัวได้มีแกนนำจากหมู่บ้านต่างๆ เดินทางมาพบครองมากขึ้นทุกเดือน ส่วนการรวมกลุ่มของประชาชนก็เป็นปีกแผ่ยิ่งขึ้น การเคลื่อนไหวดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่เจ้าหน้าที่ของรัฐในท้องถิ่น พวกเขาได้ข่มขู่ให้ยุติการเคลื่อนไหว แต่มวลชนยังเคลื่อนไหวต่อไปรวมทั้งยังได้ขยายสมาชิกเพิ่มขึ้นทั้งนี้เพราะพวกเขาเห็นว่าสิ่งที่พวกเขาทำไม่ได้ผิดกฎหมายแต่อย่างใด ในบางครั้งเมื่อเจ้าหน้าที่เข้ามาสอดแนมการเคลื่อนไหวในพื้นที่ก็ได้เกิดการเผชิญหน้ากัน มวลชนที่มีการจัดตั้งที่เข้มแข็งและมีกำลังคนมากได้ผลักดันให้เจ้าหน้าที่ล่าถอยไป การกระทำดังกล่าว

ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่เจ้าหน้าที่เป็นอย่างมาก (วิจิต จันดาวงศ์, 2552: 53-54)

ทางการไทยมองการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจและชีวิตประจำวันให้แก่ประชาชนของครองว่าเป็นการเคลื่อนไหวที่ ‘บ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร’ โดยมีวัตถุประสงค์ ‘เพื่อแยกเอาดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปรวมกับอาณาจักรลาวในระบอบนิยมคอมมิวนิสต์’ (คมสรרך มาตุคาม, 2521: 251) ความวิตกกังวลดังกล่าวแม้ไม่มีมูลความจริงแต่เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ หากเราพิจารณาถึงการมีคนอีสานจำนวนมากเดินทางไปร่วมรบกับขบวนการประเทศลาวย่อมก่อให้เกิดความหวาดระแวงในหมู่ชนชั้นนำของไทย (ดูกรณีฉบับ) เข้าตรูวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2504 ทางกรได้ เข้าจับกุมครองทองพันธ์ และผู้สนับสนุน มีผู้ถูกจับกุมทั้งสิ้น 148 คน หลังจากที่ถูกจับครองถูกนำตัวไปสอบสวนที่กรุงเทพ เมื่อถูกนักข่าวถามว่ามีอะไรจะพูดกับนายกรัฐมนตรีครองตอบว่าเมื่อไรจะเปิดสภาให้มี ส.ส. สักที (คมสรרך มาตุคาม, 2521: 189-192, 224, 226) วันที่ 31 พฤษภาคม ครองและทองพันธ์ถูกนำตัวกลับมายังสว่างแดนดินเพื่อทำการประหาร ก่อนการประหารครองได้กล่าวผู้ร่วมงานของเขาว่า ‘ขอให้้องทุกคนสบายใจได้ ไม่เป็นไรดอกตายก็คือตาย ทุกคนก็ต้องตายเหมือนกัน’ (เสรีไทยภูพาน ครอง จันดาวงศ์ 2546: 116)

หลังการประหารชีวิตครองและทองพันธ์ทางการได้คุกคามปราบปรามผู้ที่ใกล้ชิดสนิทสนมกับครอง (สานิต มิกระราช, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2553) การกระทำใดๆที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวจันดาวงศ์แม้จะเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยๆ ก็กลายเป็นความผิด เช่น ผู้ที่บวชอุทิศส่วนกุศลให้แก่ครองและทองพันธ์ซึ่งตั้งใจว่าจะบวชให้เป็นเวลาหนึ่งพรรษาที่ถูกคุกคามจนต้องสึกหลังจากบวชได้เพียงสามวัน (แดงอ่อน จันดาวงศ์ 2546: 35) มีผู้ที่ทางการเห็นว่ามีความใกล้ชิดกับครองตกเป็นเป้าหมายในการปราบปรามเป็นจำนวนมาก ผู้ที่หลบหนีไม่ทันบ้างก็ถูกจับกุมบ้างก็ถูกฆ่า (วิจิต จันดาวงศ์, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2553) ผู้ที่ตกเป็นเป้าหมายของการปราบปรามส่วนใหญ่ได้หลบหนีไปซ่อนตัวในป่า (สานิต มิกระราช, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2553) ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าสภาวะการณ์เช่นนี้ได้สร้างเงื่อนไขอันดีให้แก่การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของ พคท.

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 ถึงการประหารชีวิตครองการเคลื่อนไหวของ พคท. ในสว่างแดนดินมีแค่การเคลื่อนไหวจัดตั้งมวลชนในบ้านเท่านั้นยังไม่ได้จัดตั้งกองกำลังติดอาวุธในป่า การที่มีผู้ใกล้ชิดกับครองซึ่งเต็มไปด้วยความเคียดแค้นต่อ

ทางการหลบหนีไปลี้ภัยในป่าได้สร้างเงื่อนไขที่ดีแก่การขยายงานไปสู่การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ กลางปี พ.ศ. 2505 พคท. จึงเริ่มเตรียมการการต่อสู้ด้วยอาวุธโดยอาศัยหมู่บ้านที่มีการจัดตั้งมวลชนอย่างเข้มแข็งในดงพระเจ้าเป็นจุดเริ่มต้นในการเตรียมการ (ถวิล พงศ์สกุล, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2557) ประชาชนในหมู่บ้านเหล่านี้มีความตื่นตัวทางการเมืองสูงเพราะเคยเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกับเตียงและครองมาตั้งแต่การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยต่อเนื่องเรื่อยมา (พ. เมืองชมพู, 2543: 72-73)

ในขณะที่ พคท. เตรียมการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธอย่างขะมักเขม้น ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2506 ทางกรได้ทำการกวาดล้างจับกุมผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ที่ ‘สืบทอดแผนงานของนายครอง จันดาวงศ์ตลอดมาโดยมิได้หยุดยั้ง’ (คมสรรถ มาตุคาม 2521: 288-297) การปราบปรามไม่ได้จำกัดอยู่แค่ผู้ใกล้ชิดครองดังที่เป็นมาแต่ได้ขยายไปสู่การปราบชาวบ้านทั่วไปด้วย ทำให้มีผู้หลบหนีเข้าป่าอีกหลายคน คนเหล่านี้เข้าป่าด้วยความหวาดกลัวระคนกับความโกรธแค้น (วิจิต จันดาวงศ์, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2553) เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่น่าประหลาดใจที่การเคลื่อนไหวของ พคท. รอบๆดงพระเจ้าได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว (ถวิล พงศ์สกุล, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2557) เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2508 ได้เกิดการปะทะระหว่างกองกำลังของ พคท. กับกองกำลังของทางการที่ตั้งพระเจ้า เพื่อแสดงถึงคุณภาพการของครองต่อการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ พคท. ได้ตั้งชื่อกองทหารหน่วยแรกของเขตดงพระเจ้าว่าหน่วย ‘ครองชัย’ (สหายวิสันต์, สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2553) หลังจากที่ต้องหนีอย่างหวุดหวิด ขาวนางดงพระเจ้าได้กลายเป็นพื้นฐานของการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ และมีบทบาทสำคัญในการขยายการต่อสู้ด้วยอาวุธของ พคท.

สรุป

บทความนี้เริ่มจากการชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของทฤษฎีการลุกฮือของขบวนการที่มีอยู่ในการศึกษาการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของขบวนการอีสาน และเสนอให้อธิบายสาเหตุที่ทำให้ขบวนการอาวุธขึ้นต่อสู่ผ่านการพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอของรัฐประชาชาติ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าผู้เขียนพยายามสร้างแนวทางการศึกษาใหม่ที่สามารถอธิบายการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของขบวนการได้ทั่วไป ผู้เขียนเพียงแต่

ต้องการแสดงให้เห็นว่าความพยายามดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงเพราะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชนวนาขึ้นอยู่กับบริบทเฉพาะที่ชุมชนชนวนานั้นๆดำรงอยู่ และต้องการกระตุ้นให้เกิดการมุมมองใหม่ๆในการวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้ชนวนาตัดสินใจเสี่ยงชีวิตจับอาวุธขึ้นต่อต้านรัฐ

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ผู้เขียนศึกษาการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของชนวนาผ่านกรณีนาบัว และ ครอง จันดาวงศ์ กรณีนาบัวเป็นตัวอย่างของชุมชนชนวนาที่ยังไม่ถูกผนวกเข้ากับรัฐประชาชาติไทยอย่างสมบูรณ์ สาเหตุที่นำไปสู่การต่อสู้ของชนวนาบัวเกิดจากทัศนคติที่แตกต่างกันต่อความขัดแย้งในลาว เนื่องจาก ชนวนาบัวยังคงผูกพันกับลาวทำให้พวกเขาเห็นว่าการเข้าร่วมต่อสู้กับขบวนการประเทศลาวเป็นการต่อสู้กับชาติ ในขณะที่รัฐบาลกลับเห็นว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของไทยและได้ทำการปราบปรามจนนำไปสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรง อันเป็นเงื่อนไขนำไปสู่การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของ พคท.

จุดเริ่มต้นของการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองของชนวนาสว่างแดนดินมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับกรณีนาบัว การต่อสู้ที่สว่างแดนดินเป็นการต่อสู้ภายในกรอบของรัฐประชาชาติไทย ขณะที่นาบัวเริ่มการต่อสู้ด้วยการเข้าร่วมขบวนการประเทศลาว การต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติไทยเป็นการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญครั้งแรกของชนวนาสว่างแดนดิน ต่อมาพวกเขาพวกเขาสันนิษฐานครอง จันดาวงศ์ ในการต่อสู้ภายใต้ระบอบรัฐสภาและการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน จนก่อรูปเป็นขบวนการชนวนาในระดับท้องถิ่น ประเด็นการเคลื่อนไหวของพวกเขาเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ความเป็นธรรมในสังคม ตลอดจนประชาธิปไตย เมื่อช่องทางการต่อสู้อย่างสันติถูกปิดตาย ครอง จันดาวงศ์ ถูกประหารชีวิต ชนวนาสว่างแดนดินได้ตัดสินใจจับอาวุธขึ้นต่อต้านรัฐบาล

จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวของชนวนาที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันทั้งสองกรณีแม้จะมีสาเหตุ ประเด็น และรูปแบบการเคลื่อนไหวที่ต่างกัน แต่ก็ได้พัฒนาไปสู่การจับอาวุธขึ้นต่อสู้ทั้งนี้เป็นผลมาจากการปราบปรามอย่างทารุณโหดร้ายของรัฐ ทำให้ชนวนาไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากเข้าร่วมการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

- คมสันต์ มาตุคาม. (2520). **ดงพระเจ้า แดนมรณะ**. กรุงเทพฯ: พัทธกษัประชา.
- _____. (2521). **ครอง จันดาวงศ์ เขาคือใคร**. กรุงเทพฯ: พัทธกษัประชา.
- “ชีวิต แนวคิด และบทบาททางการเมืองของครุครอง จันดาวงศ์” (2546). ใน
สมศักดิ์ ภู่วรรณ, **เสรีไทยภูพาน ครอง จันดาวงศ์**. (หน้า 109-120).
สกลนคร: โครงการส่งเสริมและพัฒนางานวิชาการท้องถิ่นสกลนคร:
- ณัฐพล ใจจริง. (2556). **ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ**. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2546). **การเมืองสองฝั่งโขง**. กรุงเทพฯ:
ศิลปวัฒนธรรม.
- เดช บุญนาค. (2532). **การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศสยาม พ.ศ.
2435-2458: กระทรวงมหาดไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- แดงอ่อน จันดาวงศ์. (2546). “ชีวิตที่เลือกเกิดไม่ได้” ใน **อนุสรณ์งานฌาปนกิจ
ศพนางแดงอ่อน จันดาวงศ์**. (หน้า 21-52). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
เดือนตุลา.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2548). **การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ**.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธ. เพียรวิทยา (2546), “ประวัติและบทเรียนบางประการของพรรคเรา”.
(หน้า170-200). **ฟ้าเดียวกัน**, มกราคม-เมษายน.
- ธันวา ใจเที่ยง. (2546). **หมู่บ้านชาวนาปฏิวัติบนแผ่นดินอีสานตอนบน**.
กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ปรีชา ธรรมวินทร. (2553). **เตียง ศิริขันธ์ ขบวนการเสรีไทยสกลนคร**.
กรุงเทพฯ: แม่คำฝาง.
- พ. เมืองชมพู. (2543). **สู่สมรภูมิภูพาน**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวครพันธ์. (2549). **สงครามเวียดนาม: สงครามกับ
ความจริงของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- พุมิ วงวิจิต. (2549). **ในความทรงจำของพุมิ วงวิจิต**. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุคส์.

- วิทิต จันดาวงศ์. (2546). “แต่งอ่อน จันดาวงศ์ วิชากรรมอำมหิต ทั้งชีวิตต้อง ผิดหวัง”. ใน *อนุสรณ์งานฌาปนากิจศพนางแต่งอ่อน จันดาวงศ์*. (หน้า 59-69). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- _____. 2546, “รำลึกอดีต” ใน *เสรีไทยภูพาน ครอง จันดาวงศ์*. หน้า (41-62). สกลนคร: โครงการส่งเสริมและพัฒนางานวิชาการท้องถิ่น สกลนคร.
- _____. (2552). *บทบาทชีวิต แนวคิดการเมือง ครูครอง จันดาวงศ์*. สกลนคร: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- วิวัฒน์ คติธรรมนิมิต. (2539). *กบฏสันติภาพ*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ศุขปริดา พนมยงค์. (2553). *เรียนรู้ประวัติศาสตร์ลาวผ่านชีวิตเจ้าสุภานุวงศ์*. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2530). “เมืองไทยยุคใหม่: สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับ ประวัติศาสตร์สำนึก” ใน *สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์* (บรรณาธิการ). *อยู่เมืองไทย*. (หน้า 71-123). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมศักดิ์ ภูสุวรรณ 2546, ‘ครูครอง จันดาวงศ์ ประวัติโดยสังเขป’ ใน *สมศักดิ์ ภูสุวรรณ, เสรีไทยภูพาน ครอง จันดาวงศ์*. (หน้า 67-97). สกลนคร: โครงการส่งเสริมและพัฒนางานวิชาการท้องถิ่นสกลนคร.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2552). *จักรวรรดินิยมเหนือแม่น้ำโขง*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- Anderson, B. (1977). “Review of the Moral Economy of the Peasant”, *Journal of Southeast Asian Studies*. November, 172-174.
- Davidson, N. (2006), “From Uneven to Combined Development”, in B. Dunn and H. Radice (eds.). *100 Years of Permanent Revolution: Results and Prospects*. (p. 10-26). Ann Arbor: Pluto Press.
- de Beer, P. (1978). “History and Policy of the Communist Party of Thailand”, *Journal of Contemporary Asia*. 8 (1), 143-157.
- Goscha, C. (1999). *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution, 1885-1954*. Surrey: Curzon.

- Johnson, K., Wisner, B. and O'keefe, P. (2005). "Theses on Peasantry" Revisited". **Antipode**. November, 944-955.
- Kamala Tiyanich. (1997). **Forest Recollections: Wandering Monks in Twentieth-century Thailand**. Chiang Mai: Silkworms Book.
- Katsuyuki, T. (2002). 'The Peace Movement in Thailand after the Second World War: the Case of Sakon Nakhon and Sisaket' ใน ชลธิรา สัตยาวัฒนา (บรรณาธิการ). **กึ่งศตวรรษขบวนการสันติภาพ**. (หน้า 107-142). กรุงเทพฯ: เมฆขาว.
- Keyes, C. (1966). "Ethnic Identity and Loyalty of Villagers in Northeastern Thailand". **Asian Survey**, February, 362-369.
- _____. (1967). **Isan: Regionalism in Northeast Thailand**. Ithaca, NY: Cornell University.
- Kobkua Suwannathat-Pian. (1995). **Thailand's Durable Premier: Phibun through Three Decades, 1932-1957**. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Kurtz, M. (2000). "Understanding Peasant Revolution: From Concept to Theory and Case". **Theory and Society**. 29 (1), 93-124.
- Little, D. (1989). **Understanding Peasant China**. New Haven: Yale University Press.
- McAdam, D., McCarthy, J. and Zald, M. (1988). "Social Movements' in Neil Smelser (ed.), **Handbook of Sociology**. (p.695-737). Newbury Park: Sage Publications.
- Paige, J. (1983). "Social Theory and Peasant Revolution in Vietnam and Guatemala". **Theory and Society**. 12 (6), 699-737.
- Popkin, S. (1979). **The Rational Peasant: The Political Economy of Rural Society in Vietnam**. Berkeley: University of California Press.

- Scott, J. (1976). **The Moral Economy of the Peasantry: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia**. New Haven: Yale University Press.
- Skocpol, T. (1979). **State and Social Revolutions**, Cambridge University Press.
- Thaxton, R. (1991). **Salt of the Earth**. Berkeley: University of California Press.
- Trotsky, L. (1979). **The History of the Russian Revolution**. London: Pluto Press.
- Van der Linden. (2007). “The ‘Law’ of Uneven and Combined Development: Some Underdeveloped Thoughts”, **Historical Materialism**, (15), 145-165.
- Wolf, E. (1999). **Peasant wars of the Twentieth Century**. Norman: University of Oklahoma Press.
- Young, S. (1968). “The Northeastern Thai Village: A Non-Participatory Democracy”. **Asian Survey**. November, 873-886.

ข้อมูลสนามกรณีนาวัว

บันทึกสนาม 19 ธันวาคม 2549 (บันทึกสนามครั้งนี้เป็นการสำรวจข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งรับฟังการสนทนาประวัติหมู่บ้านของผู้อาวุโสแห่งบ้านนาบัวด้วย)

ชม แสนมิตร, ชาวบ้านนาบัว, สัมภาษณ์, 8, 19, 20, 21 สิงหาคม 2552

ไสว แสนมิตร, ชาวบ้านนาบัว, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2552

หนูทอง นามวุฒิ, ชาวบ้านนาบัว, สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2552

หนูลา จิตมาตย์, ชาวบ้านนาบัว, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2552

แคน (นามแฝง), ชาวบ้านนาบัว, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2552

ไสว แสนมิตร, หนูลา จิตมาตย์, หนูทอง นามวุฒิ, ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552

ข้อมูลสนามกรณี ครอง จันดาวงศ์

ถวิล พึ่งสกุล, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2557

วิฑิต จันดาวงศ์, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2549, 19 กุมภาพันธ์ 2553

สหายวิสันต์, สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2553

ยาง วงศ์กระไช้, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2552

สานิต มิกระราช, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2553